

ΤΖΟΥΡΤΖΙΩΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Στις 4 Αυγούστου 2012, στην πλατεία της Τζούρτζιας Ασπροποτάμου, η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα (Φ.Α.Τ.Α.) παρουσίασε με εξαιρετική επιτυχία την αναβίωση ενός παλιού Τζουρτζιώτικου Γάμου, για να θυμούνται οι παλιοί και να μαθαίνουν οι νεότεροι, κατά το κοινώς λεγόμενον. Η επιλογή του Γάμου και όχι ενός άλλου τοπικού θεσμού ή εθίμου δεν ήταν τυχαία, διότι ο Γάμος αποτελούσε ανέκαθεν τον θεσμό που συντελούσε στην βιολογική ανανέωση του κοινωνικού ιστού, χωρίς την οποία οι κοινωνίες δεν θα είχαν μέλλον και μέσα σε λίγα χρόνια θα αποτελούσαν μόνο παρελθόν.

Από τους αρχαιότατους ακόμη χρόνους η αναγέννηση της φύσης – και στο φυτικό και στο ζωικό στοιχείο της – αντιμετωπίστηκε με δέος από τους ανθρώπους, οι οποίοι την απέδωσαν στην επέμβαση συγκεκριμένων θεϊκών δυνάμεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον μύθο της Περσεφόνης που, όντας έξι μήνες πάνω στη Γη και έξι κάτω στον Άδη, ερμήνευε τον μαρασμό και την αναγέννηση της φύσης κατά τη διάρκεια του έτους. Αναφέρουμε επίσης την περίπτωση της ολύμπιας θεάς Ήρας που ήταν προστάτιδα του Γάμου. Υπάρχουν όμως πάμπολλες ακόμη περιπτώσεις, όπου οι άνθρωποι έθεσαν τα αναγεννητικά στοιχεία της φύσης υπό την ιερή προστασία κυρίων και δευτερευουσών θεοτήτων, πιστεύοντας ότι έτσι θα εξασφαλισθεί η επιβίωση και διαίωνιση του είδους. Αυτό δεν συνέβαινε μόνο στους Έλληνες βέβαια. Σχεδόν σε όλους τους λαούς ο Γάμος αποτελούσε ξεχωριστό γεγονός και συνδυαζόταν με ιερές τελετές.

Σήμερα οι συνθήκες έχουν μεταβάλει σε αρκετές περιπτώσεις τον άλλοτε ιερό χαρακτήρα του Γάμου σε ένα κοσμικό γεγονός, όπου την θέση του ιερέα έχει πάρει ο Δήμαρχος ή ακόμη και ο Συμβολαιογράφος. Όπως και αν έχει το πράγμα όμως, όλες οι μορφές παλαιότερου ή

σύγχρονου Γάμου κατατείνουν σε έναν σκοπό: Στην βιολογική ανανέωση του κοινωνικού συνόλου, που σημαίνει κατ' επέκταση οικονομική ανανέωση και δημιουργία πολιτισμού. Με αυτό το σκεπτικό η Φ.Α.Τ.Α. στις εκδηλώσεις της προέταξε ως πρώτη της επιλογή την παρουσίαση ενός παλαιού Τζουρτζιώτικου Γάμου.

Για να ξεκινήσει ένας Γάμος, απαραίτητη ήταν η συμφωνία των δύο οικογενειών, του γαμπρού και της νύφης. Τον πρώτο λόγο είχε ο πατέρας από την κάθε οικογένεια, ο οποίος μπορούσε να αποφασίσει ερήμην ακόμη και της συζύγου του. Στον γιο και την κόρη απλώς ανακοινώνονταν η τελική απόφαση του γονέα. Αυτούς κανένας λόγος δεν τους «έπεφτε». Εκτελούσαν απλά εντολές. Μην βιάζεστε όμως «να τραβήξετε τα μαλλιά σας» και να αναφωνήσετε γεμάτοι φρίκη «ω, τι κόσμος μπαμπά!»

Τα παιδιά μεγάλωναν μ' αυτά τα ήθη και μ' αυτές τις ιδέες και δεν γνώριζαν ότι μπορεί και κάπως διαφορετικά να συνέβαιναν τα πράγματα. Ίσα-ίσα μάλλον εξυπηρετούνταν. Τους ερχόταν ένας γαμπρός ή μια νύφη «έτοιμοι προς κατανάλωση», χωρίς τα ζόρια της προσωπικής αναζήτησης. Εννοώ τον αγώνα της ερωτικής προσέγγισης, τα ξενύχτια, τα δάκρυα, τους αναστεναγμούς, τα χτυποκάρδια, τις τυχαίες ή εσκεμμένες κρυφές συναντήσεις και άλλα και άλλα που ο καθένας γνωρίζει από προσωπική του πείρα. Όλα αυτά, κι αν υπήρχαν, συνήθως καταπνίγονταν κάτω από την αυστηρή «μπότα» (τσαρούχι εν προκειμένω) του αφέντη πατέρα και του αδυσώπητου άγραφου νόμου που κυβερνούσε τις μικρές κλειστές κοινωνίες. Θα μου πείτε τώρα: «Μα εξυπνέτηση ήταν αυτή;» Τι να σας απαντήσω κι εγώ; Πάντως σας διαβεβαιώ ότι έχω ακούσει πολλές ηλικιωμένες γυναίκες να εκφράζονται με ιδιαίτερο σεβασμό και αγάπη για τον πατέρα τους που τους «στάθηκε» στη ζωή, που τις πάντρεψε και τις αποκατέστησε. Ήταν απολύτως

ευγνώμονες απέναντι στον γονιό τους και του όφειλαν γι' αυτό απόδοση ισόβιων τιμών και μνημόνευσης. Άλλες εποχές, άλλες αντιλήψεις και απαιτήσεις. Όμως, για να μην σας αφήσω με εσφαλμένες εντυπώσεις, υπήρχαν –σπάνια βέβαια- και οι ερωτικές συμπάθειες, τα νεανικά σκιρτήματα που πήγαιναν «κόντρα» στο ρεύμα. Μπορείς να διατάξεις το νερό που βράζει να τιθαसेύσει τον ατμό του και να μην πετάξει πάνω το καπάκι; Οι φυσικοί νόμοι είναι σκληροί και απαραβίαστοι και τα ένστικτα δεν φυλακίζονται. Παρόλα όμως αυτά, είναι βέβαιο πως και πολλά αισθήματα φιμώθηκαν και δεν εκφράσθηκαν ποτέ με όλες τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει μια τέτοια στάση ακόμη και εφ' όρου ζωής, έτσι που καμιά φορά να είναι απρόβλεπτο σε ποια χρονική στιγμή μπορεί να τριναχτεί το καπάκι από τον ατμό.

Επειδή όμως ο κανόνας ήταν ο άλλος, που προαναφέραμε, είναι σκόπιμο μ' αυτόν να αρχίσουμε σαν προϋπόθεση ενός ισορροπημένου και καθωσπρέπει γάμου. Πρώτη πράξη λοιπόν το προξενιό. Μερικοί μέσα στη μικρή κοινωνία το είχαν σχεδόν επάγγελμα. Όχι επί πληρωμή. Από χόμπυ το ασκούσαν. Είχαν ταλέντο, όρεξη και πειθώ. Και τον αρχαίο Δημοσθένη έβαζαν κάτω αυτοί με την ετοιμότητα των λόγων τους και τα επιχειρήματά τους, πραγματικοί ρήτορες. Θυμάστε την προξενήτρα του Μπακαλόγατου; Κάπως έτσι. Ο λαός για να τονίσει τη δεινότητά τους, συνήθιζε να λέει: «Αυτός και Δεσπότη παντρεύει». Οι προξενητάδες ήταν τόσο «ζυμωμένοι» με τον κοινωνικό ιστό που ο λαός τους μνημονεύει συχνά στη δημοτική ποίηση. Στο τραγούδι «Του νεκρού αδερφού» αναφέρεται ότι προξενητάδες ήρθαν από τη Βαβυλώνα για να παντρέψουνε την Αρετή εκεί μακριά στα ξένα. Με τη μεσολάβηση λοιπόν των προξενητάδων ξεκινούσαν οι πρώτες προσεγγίσεις και κανονιζόταν μια συνάντηση - με απόλυτη μυστικότητα- μεταξύ των ενδιαφερομένων, όπου απ' τη μεριά της νύφης εκθειάζονταν τα προσόντα της,

όπως ομορφιά, νοικοκυροσύνη, εξυπνάδα, υπακοή, σεβασμός στις ηθικές αρχές και τους θεσμούς κ.ά. Από τη μεριά του γαμπρού προβάλλονταν οι απαιτήσεις στην προίκα. Αυτά που συζητούνται σήμερα μεταξύ δυο νέων ήταν αδιανόητα. Αναφέρω ενδεικτικά: Τι μουσική σου αρέσει; Σε ποιον πολιτικό χώρο ανήκεις; Πού θα μείνουμε μετά τον γάμο; Πώς θα τα ονομάσουμε τα παιδιά; Θα συγκατοικήσουμε με τους γονείς ή με τα υπόλοιπα παντρεμένα και μη αδέρφια; Ποια είναι η σχέση σου με τη θρησκεία; Σου αρέσει ο κινηματογράφος και η λογοτεχνία; Αν συνεχίσω, ο κατάλογος θα είναι μακρύς.

Όλα αυτά, που είναι βέβαια προαπαιτούμενα για την επιτυχία ενός γάμου, ήταν λυμένα και δεδομένα. Ελέγχονταν από ένα αυστηρό κοινωνικό, άγραφο πρωτόκολλο το οποίο ήταν αδιανόητο ακόμη και να σκεφθείς να παραβείς. Και όσο για τις πολιτικές και καλλιτεχνικές προτιμήσεις, δεν υπήρχαν αποκλίσεις, γιατί στην πλειονότητά τους οι γυναίκες ακολουθούσαν τις αποφάσεις και εντολές του άνδρα. Εξ' άλλου είχαν κοινή «κουλτούρα» μέσα στον στενό γεωγραφικό χώρο που ζούσαν ώστε να μην υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις. Επίσης οι νέοι παντρεύονταν σε πολύ νεαρή ηλικία, τότε που δεν έχει διαμορφωθεί ακόμη ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του ανθρώπου με αποτέλεσμα να «ζυμώνονται» μαζί και να συγκλίνουν στα περισσότερα θέματα. Πόσο παραστατικά αποδίδει αυτή τη σύγκλιση το τραγούδι: « Τα όνειρά σου κόκκινα, τα όνειρά μου άσπρα, ρούχα μαζί που πλύθηκαν κι έχουνε γίνει ροζ». Έτσι έλειπαν οι συνήθειες των σύγχρονων ζευγαριών προστριβές. Να επισημάνουμε εδώ ότι η καταγραφή των παραπάνω στοιχείων έχει καθαρά πληροφοριακό και όχι αξιολογικό χαρακτήρα.

Μετά το αίσιο τέλος της προξενιάς έριχναν τρεις ντουφεκιές και με αυτές επισφραγίζονταν η συμφωνία και

πληροφορούνταν το χωριό ότι κάποιος αρραβώνας έγινε. Τις λεπτομέρειες θα τις μάθαιναν την επομένη.

Ακολουθούσε ένας βραχύτατος αρραβώνας (σιβάσματα) μέχρι τον γάμο, του οποίου οι διαδικασίες κρατούσαν περίπου μια εβδομάδα. Όλα έπρεπε να περατωθούν πριν λήξει το καλοκαίρι, διότι ο χειμώνας ήταν σκληρός για τους νομάδες της Πίνδου και επομένως απαγορευτικός για την τέλεση τέτοιων εκδηλώσεων.

Ο γάμος άρχιζε ουσιαστικά την Πέμπτη. Την ημέρα αυτή το σημαντικότερο γεγονός ήταν το μέτρημα της προίκας που την συμφωνούσαν και την μετρούσαν σε χρυσές λίρες. Η αντιστοιχία της λίρας σε δραχμές ήταν περίπου 1000 δρχ.=3 λίρες (δεκαετία του '50). Η εξασφάλιση των χρημάτων δεν ήταν πάντα εύκολη υπόθεση, ιδιαίτερα για ανθρώπους που είχαν πολλά κορίτσια στην οικογένεια. Ίσως αυτός ήταν ένας από τους λόγους που έκανε τις κοπέλες ιδιαίτερα ανεπιθύμητες ως τέκνα. Βέβαια κανείς δεν αρνείται ότι η κοπέλα ήταν απαραίτητη στο σπίτι. Αυτή φρόντιζε το νοικοκυριό, την καθαριότητα και με την γυναικεία ευαισθησία της έδινε το στίγμα της αισθητικής της στο σπίτι. Αυτή περίμενε με περισσή αγάπη και σεβασμό τον πατέρα και τα αδέρφια της να τους ξεκουράσει με την παρουσία της και τις υπηρεσίες της και να τους σταθεί υπομονετικά στις στενοχώριες και τα προβλήματά τους. Ήταν με λίγα λόγια το στολίδι του σπιτιού, όχι όμως ο δυναμικός παράγων της οικονομικής παραγωγής και προόδου, σε εποχές που τα έσοδα προέρχονταν από αμιγείς ανδρικές εργασίες, όπως ήταν ο αγωγιατισμός, το εμπόριο, κτηνοτροφικές εργασίες κ.λ.π. Βέβαια υπήρχαν και εργασίες, όπως οι βιοτεχνικές ασχολίες, όπου οι γυναίκες πρωτοστατούσαν και κυριολεκτικά σήκωναν όλο το οικονομικό βάρος της οικογένειας. Παρόλα αυτά όμως και παρά τη συμβολή τους –πλην όλων των άλλων – και στον οικονομικό τομέα, εξακολουθούσαν να θεωρούνται «αδύνατο μέρος» και γι'

αυτό η έγνοια κάθε γονιού ήταν να βάλει την κόρη του στον ίσκιο ενός άνδρα, ενός αρσενικού, που με την προστασία, ηθική, υλική, συναισθηματική κ.λ.π. που θα της πρόσφερε, θα αντικαθιστούσε την παρουσία του πατέρα της και θα την στήριζε εφ' όρου ζωής καθώς ο άνδρας θεωρούνταν η κολώνα του σπιτιού ακόμη και όταν η γυναίκα υπερτερούσε σαφώς σε δυναμισμό και ικανότητες. Η γυναίκα λοιπόν ήταν το γλυκό πλάσμα που στόλιζε το σπίτι με τη χάρη της, απολύτως απαραίτητη, σε μια εποχή μάλιστα που η εύρυθμη λειτουργία ενός νοικοκυριού στηρίζονταν στις χειρωνακτικές εργασίες των γυναικών. Αρκεί να μην δημιουργούνταν ιδιαίτερος «συνωστισμός» θηλυκών. Ξέρετε πώς έβλεπε ο λαός μας την ιδανική οικογένεια; Με πολλούς άνδρες που θα της προσέδιδαν οικονομική ευρωστία δύναμη και κύρος και ελάχιστες γυναίκες. « Μάνα με τους εννιά σου γιους και με τη μια σου κόρη» λέει το δημοτικό μας τραγούδι.

Με αυτές λοιπόν τις κοινωνικές δομές προχωρούσαν και οι διαδικασίες του γάμου μέσα στον οποίο ο άνδρας αναλάμβανε τη φροντίδα και την προστασία της συζύγου του και θεωρούσαν ως εκ τούτου πρόπον και επιβεβλημένο να συμβάλει και η πλευρά της νύφης, ανάλογα με τις δυνατότητές της, στην οικονομία του νέου σπιτιού.

Τα συμφωνηθέντα κατά τη διάρκεια της προξενιάς χρήματα δεν ήταν πάντα εύκολο να συγκεντρωθούν έγκαιρα και τότε ο πατέρας με τα αδέρφια ξεκινούσαν έναν δύσκολο αγώνα για την εξεύρεσή τους. Επιστρατεύονταν συγγενείς, θείοι από την Αμερική και από την Αθήνα όπου έμεναν και εργάζονταν πολλοί Τζουρτζιώτες. Μην σας φαίνεται παράξενο που θείοι και ξαδέλφια ήταν πρόθυμοι να συνεισφέρουν για τη συγκέντρωση μιας προίκας. Η έννοια της αλληλεγγύης ήταν ιδιαίτερα έντονη. Για να αποκτήσετε μια ιδέα θα σας αναφέρω δύο παραδείγματα. Οικογένεια με αρραβωνιασμένη κόρη στέλνει στον θείο στην Αμερική τηλεγράφημα: «Στείλε χρήμα, βία γάμου».

Έμεινε παροιμιώδης. Ο θείος βέβαια δεν διανοούνταν να μην ανταποκριθεί. Είχαν ήδη το Ο.Κ. του. Σε άλλη περίπτωση, σε ένα δημοτικό μας τραγούδι, ένας αδελφός κρεμασμένος και ετοιμοθάνατος κλαίει όχι γιατί θα πεθάνει, αλλά γιατί έχει αδερφή ανύπαντρη και « ποιος θα την παντρέψει;» Παραθέτω ολόκληρο το δημοτικό τραγούδι μεταφρασμένο από τα βλάχικα, όπως το κατέγραψε ο Gustav Weigand. (περιοχής Μετσόβου).

Θρήνος για τρία αδέλφια

-«Σε μαλώνει η μάνα σου, κόρη, σε μαλώνει;»

-«Ούτε με μαλώνει, ούτε τίποτα μου λέει,

αλλά με στέλνει για κρύο νερό

από πέρα απ' τα λιβάδια.

Μα πολύ φοβάμαι,

γιατί τρεις είναι έρμοι νέοι,

κρεμασμένοι και οι τρεις.

Αυτός ο μεγαλύτερος

την κακόμοιρη κλαίει μάνα:

- «Ποιος για σένα θα φροντίσει;»

Και ο άλλος ο μεσαίος

κλαίει τη γυναίκα του:

-«Εσέ χαρά ποιος θα σου δώσει;»

Κι αυτός ο μικρότερος

κλαίει την έρμη του αδερφή:

-«καημένη μου αδερφή πού 'σαι αρραβωνιασμένη,

ποιος εσένα θα σε παντρέψει;»

(Gustav Weigand, ΟΙ ΑΡΩΜΟΥΝΟΙ, σελ.137 Μετάφρ.από τα βλάχικα Μαρία Ταμπακιώτη-Σίμου).

Εκτός των συγγενών, σημαντικότετος αρωγός των Τζουρτζιωτών στις δύσκολες οικονομικές απαιτήσεις ενός Γάμου ήταν πάντα η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα (Φ.Α.Τ.Α.). Στο καταστατικό της, αποτελούμενο από 93 άρθρα αφιερώνεται ένα ολόκληρο κεφάλαιο στην προικοδότηση ,το κεφ. Ι, το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα

80 έως 87. (ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΖΟΥΡΤΖΙΑΣ ΤΗΣ ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ και η ψηφιοποίησή του από το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών. Σελ. 155 – 157).

Μετά το μέτρημα της προίκας, ο πατέρας του γαμπρού επέστρεφε στον πατέρα της νύφης μερικές λίρες, έτσι «για το καλό, για το χαΐρι».

Άλλη δραστηριότητα που έπρεπε να περατωθεί την Πέμπτη ήταν η μεταφορά ξύλων από το δάσος, τα οποία ήταν απολύτως απαραίτητα για τις οικιακές δουλειές, όπως ήταν το μαγείρεμα, το ψήσιμο, το πλύσιμο κ.λ.π. Τα ξύλα μάζευαν και τα μετέφεραν φορτωμένες από το δάσος γυναίκες, τις οποίες συνόδευαν τα όργανα μέχρι τη Σμίξη, όπου και τις περίμεναν για να τις συνοδεύσουν πάλι πίσω στο χωριό. Τα μέρη όπου πήγαιναν για ξύλα ήταν η Σιλίστα και τα Πατίτζια.

Την Πέμπτη επίσης κατέβαζαν από τα μαντριά τα πρόβατα που προορίζονταν για τα τραπεζώματα και τα γλέντια του γάμου. Αυτά τα έψηναν στη γάστρα ή στη σούβλα, ή τα μαγείρευαν σε καζάνια με μπλουγούρι (ψιλοκομμένο σιτάρι) την Παρασκευή. Η Παρασκευή ήταν γενικότερα η ημέρα προετοιμασίας φαγητών και ζυμώματος. Το κύριο μέρος όμως του Γάμου θα μπορούσαμε να πούμε ότι διαδραματιζόνταν το Σάββατο και την Κυριακή, ενώ ολοκληρωτικά ο Γάμος τελείωνε τη Δευτέρα το μεσημέρι, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Το Σάββατο το πρωί ξεκινούσαν τα καλέσματα. Υπήρχαν τρία καλέσματα: Ένα από τον γαμπρό, ένα από τη νύφη και ένα από τον νουνό. Εκ μέρους της νύφης καλούσαν δύο κοπέλες, η μία στον πάνω μαχαλά και η άλλη στον κάτω. Κρατούσαν στο χέρι τους ένα μαντηλάκι άσπρο, με δεμένες τις τέσσερις άκρες του έτσι ώστε να σχηματίζεται ένα πουγγί. Μέσα ήταν γεμάτο κουφέτα και, σε όποιο σπίτι πήγαιναν, έδιναν από ένα κουφέτο και

έλεγαν: «είστε καλεσμένοι από τη νύφη». Τόσο απλά. Με τον ίδιο απλό τρόπο, ένα αγόρι με ένα μπουκάλι τσίπουρο στο χέρι, στολισμένο με βασιλικό και γκουντουφίτσες (μαντζουράνες), καλούσε εκ μέρους του γαμπρού και ένα άλλο αγόρι, κρατώντας μία κόφα (μικρό ξύλινο παγούρι) στολισμένη επίσης με λουλούδια και άσπρα μαντήλια, καλούσε για λογαριασμό του νουνού. Όλη η προετοιμασία του Γάμου δεν θα είχε νόημα αν δεν υπήρχε ο κόσμος που θα συμμετείχε για να χαρεί μαζί με τους νεόνυμφους. Γι' αυτό σε κάθε Γάμο ήταν όλο το χωριό καλεσμένο. Εξ' άλλου στη μονότονη και λιτή ζωή αυτών των ορεινών απλών ανθρώπων ελάχιστα παρόμοια γεγονότα «έσπαζαν» την καθημερινή ρουτίνα και έδιναν μία ευκαιρία εκτόνωσης. Τέτοια ήταν, πλην των Γάμων, τα Πανηγύρια, οι Αρραβώνες και κάποτε διάφορα οικογενειακά γλέντια με την ευκαιρία κάποιων ευχάριστων γεγονότων. Σε νεότερα χρόνια προστέθηκαν και οι νεανικές εκδρομές – που για όσους τις έζησαν αποτελούν αξέχαστες αναμνήσεις της νιότης τους,- σε όμορφες βρύσες των βουνών, που το νερό τους έτρεχε παγωμένο και ήταν πολύ επικίνδυνο για τον καμπίσιο επισκέπτη.

Το Σάββατο το πρωί επίσης και στο σπίτι του γαμπρού και στο σπίτι της νύφης ζύμωναν τους κολάκους (κουλούρες). Τα συνήθη κεντήματα στην επιφάνεια των κολάκων ήταν διάφορες γιρλάντες στην περιφέρεια και φυτικός - ζωικός διάκοσμος στο κέντρο. Αυτή ήταν δουλειά των γυναικών, ορισμένες από τις οποίες είχαν ιδιαίτερο ταλέντο στο στόλισμα. Στο κέντρο λοιπόν του κολάκου συνήθως υπήρχε, φτιαγμένη από ζυμάρι, μία γλάστρα με λουλούδια και πουλιά, σύμβολα ευτυχίας, χαράς και έρωτα. Όταν ο κολάκος ψήνονταν, τον στόλιζαν με φυσικά λουλούδια, κουφέτα και ρύζι, τον τοποθετούσαν πάνω σε έναν δίσκο στρωμένο με λευκό λινό κέντημα και περίμεναν να έρθει η ώρα να τον στείλουν ο γαμπρός στη νύφη και η

νύφη στον γαμπρό. Ο γαμπρός στέλνει επίσης από έναν κολάκο και στους δύο βλαμάδες του.

Όταν ζύμωναν τον κολάκο, τραγουδούσαν με το στόμα – χωρίς όργανα - οι κοπέλες.

Παραθέτουμε δύο σχετικά δημοτικά τραγούδια.

Δωσ' μου μανούλα μ' την ευχή στα πρώτα μου προζύμια
κόρη ξανθιά το ζύμωνε με μάνα με πατέρα.

Η κόρη εξεκίνησε στη βρύση για να πάει
για να λευκάνει το πανί στον πλάτανο στη βρύση
τζομπάνος εροβόλησε από ψηλή ραχούλα.

Πάψε κόρη μου τα πανιά, πάψε και τις κοπάνες
να πιουν τα πρόβατα νερό, να παίξουν τα γκισέμια.

και

Νεραντζούλα φουντωμένη και καμαρωτή

πού 'ναι τ' άνθια που 'χες πρώτα πού 'ναι κι ο καρπός.

Φύσηξε βοριάς κι αέρας και τα γκρέμισε.

Σε παρακαλώ βοριά μου φύσα ταπεινά

να περάσουν τα καράβια τα Ζαγοριανά.

Με ιδιαίτερη λαμπρότητα γίνεται η μεταφορά των δώρων από τους βλαμάδες στο σπίτι της νύφης. Το απόγευμα του Σαββάτου, μία πομπή νέων αγοριών ξεκινά από το σπίτι του γαμπρού. Μπροστά τα όργανα. Ακολουθούν οι βλαμάδες με τους δίσκους. Ένας δίσκος με το πέπλο και τα λευκά νυφιάτικα παπούτσια. Ένας δίσκος με τον στολισμένο κολάκο και άλλοι δίσκοι με δώρα για την οικογένεια της νύφης. Η νύφη στέλνει επίσης στον γαμπρό κολάκο και δώρα για την οικογένειά του.

Την Κυριακή το πρωί γίνονται οι τελικές προετοιμασίες για την σημαντικότερη στιγμή του Γάμου, τα στεφανώματα. Στο σπίτι της νύφης, κοπέλες την ντύνουν, τη χτενίζουν, της φοράνε και το πέπλο, που ήδη το απόγευμα του Σαββάτου της είχε στείλει ο γαμπρός. Σε όλη αυτή τη διαδικασία τραγουδούν με το στόμα, χωρίς

όργανα, διότι το βράδυ του Σαββάτου γινόταν γλέντι και στο σπίτι του γαμπρού και στο σπίτι της νύφης και τα όργανα έπρεπε να ξεκουραστούν, γιατί τους περίμενε καινούργιο γλέντι, που θα κρατούσε μέχρι τη Δευτέρα το μεσημέρι σχεδόν. Το τραγούδι που λένε στη νύφη συνήθως είναι το παρακάτω:

Άσπρη κατάσπρη πέρδικα είχα στη γειτονιά μου
Κι ήρθαν ξένοι παντάξενοι ,ήρθαν και μου την πήραν.
Ξεμόρφωσε τη γειτονιά και μόρφωσε την ξένη...

Στο σπίτι του γαμπρού την ίδια ώρα διαδραματίζονται αντίστοιχα γεγονότα. Εκεί έχει φθάσει ο μπαρμπέρης για να τον ξυρίσει. Το σπίτι είναι γεμάτο κόσμος και οι βλαμάδες έχουν τον πρώτο λόγο. Εδώ τραγουδούν επίσης με το στόμα το τραγούδι:

Ξουράφι από τα Γιάννενα κι ακόνι από την Άρτα
Για να ξυρίσουν το γαμπρό, τ' όμορφο παλικάρι...

Η Άρτα και τα Γιάννενα ήταν όμοροι νομοί και οι πολιτιστικές επιρροές ήταν αναπόφευκτες. Τις συναντούμε σε τραγούδια και σε άλλα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού, όπως υφαντά, κοσμήματα, αρχιτεκτονική, κοινωνική οργάνωση κ.λ.π. Οι συγγενείς « κερνάνε» τον μπαρμπέρη χρήματα.

Αφού ντυθεί η νύφη και ξυριστεί ο γαμπρός, κάνουν πάλι την εμφάνισή τους τα όργανα, αρκετά ξεκούραστα πλέον και έτοιμα να βγάλουν πέρα το υπόλοιπο του Γάμου. Οι βλαμάδες με τη συνοδεία των οργάνων μεταβαίνουν στο σπίτι της νύφης, η οποία είναι ντυμένη, φοράει και το πέπλο της , εκτός από τα παπούτσια της. Αυτά θα της τα φορέσουν οι βλαμάδες. Το έθιμο θέλει τη νύφη να προσποιείται ότι την στενεύουν τα παπούτσια και θα μπουν στο πόδι της μόνο αν οι βλαμάδες βάλουν μέσα χρήματα. Η όλη διαδικασία έχει έναν ευτράπελο και διασκεδαστικό χαρακτήρα. Έτοιμη πια η νύφη, και με τα παπούτσια της, μπαίνει στον χορό. Χορεύουν τρεις. Πρώτα

ο μεγάλος βλάμης, μετά η νύφη και τέλος ο μικρός βλάμης. Οι βλαμάδες με τα όργανα επιστρέφουν στο σπίτι του γαμπρού και ο Γάμος οδηγείται στην κορύφωσή του.

Ο γαμπρός με τους βλαμάδες και τα όργανα πηγαίνουν και παίρνουν τον νουνό από το σπίτι του, γυρίζουν στο σπίτι του γαμπρού, και από εκεί, όλοι μαζί, συγγενείς και φίλοι του γαμπρού και του νουνού, κατευθύνονται στο σπίτι της νύφης, όπου είναι συγκεντρωμένοι οι δικοί της καλεσμένοι. Όλοι μαζί τότε «εν πομπή» προχωρούν προς την κεντρική εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Μέσα στην εκκλησία εισέρχονται - για τα στέφανα - οι μελλονύμφοι, ο νουνός, οι βλαμάδες και ο ιερέας. Κανείς άλλος. Όλοι οι καλεσμένοι παραμένουν στο προαύλιο και, μέχρι να τελειώσουν τα στέφανα, αυτοί χορεύουν. Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι σε παλαιότερες εποχές απουσίαζαν από αυτές τις στιγμές του Γάμου οι δύο μητέρες, του γαμπρού και της νύφης. Αυτές, για να παρακολουθήσουν την τελετή, κάθονταν σε ένα μπαλκόνι, απ' αυτά που βλέπουν προς την πλατεία.

Μετά τα στέφανα έρχονται όλοι στην πλατεία για τον μεγάλο χορό. Η πλατεία του χωριού είναι το θέατρο όπου εκτυλίσσονται οι κοινωνικές εκδηλώσεις της μικρής μας κοινωνίας. Εδώ μούνται στα τοπικά ήθη και έθιμα από την τρυφερή τους ηλικία οι άνθρωποι. Εδώ διαπαιδαγωγούνται από τα κοινωνικά δρώμενα, χαρούμενα και δυσάρεστα, και, πέρα από τα ακούσματα και τα διαβάσματα, μαθαίνουν την ζωή από πρώτο χέρι. Είναι το μεγάλο σχολείο της αληθινής ζωής, και, τηρουμένων των αναλογιών, θα τολμούσα να πω η «μικρή μας Επίδαυρος» ή η «αρχαία Αγορά», όπου εκτυλίσσονταν η δημόσια ζωή της κοινότητας. Το πρωτόκολλο και εδώ αυστηρό. Η πρώτη και πιο τιμητική θέση ανήκει στον νουνό. Πρώτος λοιπόν ο νουνός και ακολουθούν ο γαμπρός, η νύφη, οι συγγενείς του νουνού, οι συγγενείς του γαμπρού και τέλος οι

συγγενείς της νύφης. Τα τραγούδια που θα χορέψουν είναι επίσης προκαθορισμένα. Η νύφη χορεύει το τραγούδι:

«πέρα στον πέρα μαχαλά,
στον πέρα και στον δώθε
περπατείς ανάρια ανάρια
άντε περπατείς ανάρια ανάρια
σαν την πάπια στα λιβάδια.
Εκεί παντρεύουν μια ξανθιά
ξανθιά και μαυρομάτα
περπατείς ανάρια ανάρια
άντε περπατείς ανάρια ανάρια
σαν την πάπια στα λιβάδια.
Βάζουν νουνό το βασιλιά
κουμπάρο το δεσπότη (βεζύρη)
περπατείς ανάρια ανάρια
άντε περπατείς ανάρια ανάρια
σαν την πάπια στα λιβάδια».

Ένα άλλο επίσης πολύ γνωστό τραγούδι του Γάμου είναι και το ακόλουθο:

«Άγουρος από σειριά (Συριά)
κόρη απ' την ανατολή
πάισαν κι' ανταμώσανε
κάτω στο δαφνοπόταμο
που 'ναι οι δάφνες οι πολλές
κι οι πυκνές τριανταφυλλιές».

Σχετικά με αυτό το τραγούδι πρέπει, θεωρώ, να γίνουν κάποιες παρατηρήσεις. Αυτό το τραγούδι είναι γνωστό ως Αγουρούσα ή Ναγουρούσα. Την ονομασία αυτή την οφείλει στο γεγονός ότι κατά την προφορά ενώθηκε η λέξη «άγουρος» με το «α» της επόμενης λέξης (από) και δημιούργησαν τη λέξη «Αγουρούσα». Στη συνέχεια από το «Αγουρούσα» προέκυψε το «Ναγουρούσα» με την προσθήκη ενός «ν» στην αρχή της λέξης χάριν ευφωνίας. Το

«ρο» επίσης της λέξης άγουρος μετατράπηκε σε «ρου», διότι, ως γνωστόν, στο θεσσαλικό ιδίωμα το άτονο «ο» προφέρεται «ου». Όσον αφορά τη λέξη σειριά ή Συριά οι παρατηρήσεις είναι οι ακόλουθες: Η λέξη «σειριά» σημαίνει σειρά. Η λέξη «Συριά» σημαίνει Συρία. Το νόημα λοιπόν, ανάλογα με τη λέξη που θα χρησιμοποιήσουμε, διαμορφώνεται ως εξής: Ένας νέος (άγουρος) από καλή οικογένεια (με καλή σειρά) ή ένας νέος από τη Συρία και μια κόρη απ' την ανατολή... Να πούμε ότι στα δημοτικά μας τραγούδια περιοχές όπως η Βαβυλώνα, η Συρία, η ανατολή γενικότερα, απαντώνται συχνά.

Σ' αυτόν τον μεγάλο χορό της πλατείας η νύφη προσφέρει δώρα στον νουνό και την οικογένειά του, τα οποία τα καρφίτσωνει στον ώμο τους. Τα δώρα αυτά είναι πουκάμισα, πετσέτες, ποδιές, κάλτσες, κεφομάντηλα κ.λ.π. Με το τέλος του χορού οι περισσότεροι καλεσμένοι αναχωρούν για τα σπίτια τους, ενώ οι στενότεροι συγγενείς συγκεντρώνονται στο σπίτι του γαμπρού για ένα τελευταίο γλέντι.

Όταν η νύφη φθάνει στο καινούργιο της σπίτι ως επίσημο και ισότιμο μέλος πλέον της οικογένειας, την υποδέχεται στην είσοδο η πεθερά, η οποία κερνά τους νεόνυμφους γλυκό του κουταλιού για να είναι γλυκιά η ζωή τους και τους βάζει να περάσουν πάνω από ένα λευκό ταπάκι, κάτω από το οποίο είναι τοποθετημένο ένα σιδερένιο αντικείμενο, συνήθως ένα τσεκούρι, για να είναι σιδερένιοι, δηλ. υγιείς και δυνατοί σαν το σίδηρο. Το βράδυ, όπως προείπαμε, ακολουθεί γλέντι στο σπίτι του γαμπρού σε στενότερο οικογενειακό κύκλο και το ξημέρωμα της Δευτέρας βρίσκει τη νύφη στο νέο της σπιτικό ήδη, ντυμένη ακόμη με το νυφικό της. Απομένουν μερικές διαδικασίες για να ολοκληρωθεί ο Γάμος.

Την Δευτέρα λοιπόν το πρωί, η νύφη πηγαίνει στη βρύση της νέας γειτονιάς της με μια κανάτα να πάρει νερό.

Δεν είναι τυχαίο που η πρώτη της επαφή στον νέο της χώρο αφορούσε το νερό. Το υγρό στοιχείο, ως γνωστόν, αποτελεί την απολύτως απαραίτητη προϋπόθεση για την ζωή και γι' αυτό οι άνθρωποι, από αρχαιοτάτων χρόνων, θεοποίησαν υδάτινα στοιχεία και φρόντιζαν να τα εξευμενίζουν αποδίδοντας τιμές σε σχετικούς θεούς, όπως ο Ποσειδώνας, θεός της θάλασσας (που τη θέση του σήμερα πήρε ο Άγιος Νικόλαος), οι Νηρηίδες, θεότητες των ποταμών και λιμνών, (αντίστοιχες με τις σημερινές νεράιδες) κ.λ.π. Για τον εξευμενισμό λοιπόν του υγρού στοιχείου, η νύφη άλειφε σε τρία σημεία τη βρύση με λουκούμι. Το γλυκό συμβόλιζε την ευτυχία, αντίθετα με το πικρό που ήταν συνώνυμο της δυστυχίας. Αυτός ήταν ο συμβολισμός του γλυκού λουκουμιού. Στη βρύση την συνόδευαν τα όργανα και κάποιες γυναίκες συγγενείς συνήθως του γαμπρού, οι οποίες θα την καθοδηγούσαν για να πάει στη βρύση και να γνωρίσει γενικότερα τη νέα της γειτονιά.

Φθάνουμε, Δευτέρα πρωί ακόμη, στην τελευταία πράξη του έργου που παρακολουθήσαμε με κάθε λεπτομέρεια ως τώρα. Είδαμε ήδη, κατά την διάρκεια της προξενιάς, πώς κανονίστηκε η συμμετοχή της νύφης στην ανάληψη κάποιων οικονομικών βαρών με την προίκα που θα έπαιρνε από τους γονείς της. Εκτός όμως από τα μετρητά, χωράφια, πρόβατα κ.λ.π., η νύφη έφερνε στο νέο της σπίτι και όλα τα εργόχειρά της, τα οποία, χρόνια ολόκληρα, από μικρό κοριτσάκι, ετοίμαζε μαζί με την μητέρα της. Κουβέρτες, στρωσίδια, κεντήματα, ό,τι χρειάζεται ένα σπίτι για να είναι νοικοκυρεμένο και καλοστρωμένο. Η ομορφιά του σπιτιού δεν εξασφαλιζόταν τότε «διά χειρός Βαράγγη», αλλά διά των γυναικείων χειρών των νεαρών κοριτσιών που έπαιρναν το μαλλί και το μεταμόρφωναν σε πλουμιστά εργόχειρα, ανθισμένους κάμπους, με όλων των ειδών τα δείγματα του φυτικού και του ζωικού βασιλείου. Λουλούδια, δέντρα, πουλιά, ζώα

παντός είδους, σκηνές της καθημερινής ζωής, αλλά και θέματα αρχαιοελληνικά, όπως ο χορός των εννέα μουσών με το θεό Απόλλωνα ανάμεσά τους, σφίγγες, το άρμα του θεού Ήλιου, θέματα της λαϊκής παράδοσης, όπως ο Τάσος και η Γκόλφω, αποτελούσαν τις συνήθεις παραστάσεις. Ήταν εργόχειρα των κοριτσιών που έπαιρναν το λινό και το μεταμόρφωναν σε φίνες αέρινες δαντέλες. Ούτε γαλλικές, ούτε Βρυξελών.

Αυτά λοιπόν όλα τα προικιά μεταφέρονταν από το πατρικό σπίτι της νύφης τη Δευτέρα το πρωί. Τα μετέφεραν γυναίκες φορτωμένες. Η πομπή που σχηματιζόταν ήταν ένα ξεχωριστό θέαμα. Έβλεπες μία μακρά σειρά γυναικών φορτωμένων στις πλάτες με πολύχρωμα υφαντά και μπροστά να προηγούνται μικρά παιδιά που μετέφεραν στα χέρια τα δώρα του Γάμου, κατσαρόλες, κανάτες, ταψιά, καθρέφτες κ.λ.π. Πάνω στα φορτωμένα υφαντά οι πρασινάδες από τις χλωρές κληματόβεργες ήταν αδιάψευστοι μάρτυρες της αδιάλειπτης συνέχειας των εθίμων από τους αρχαιότατους χρόνους μέχρι σήμερα. Ως γνωστόν, η άμπελος ήταν το ιερό φυτό του Διονύσου, θεού σχετιζόμενου κατ' εξοχήν με την αναπαραγωγή που είναι και το κύριο στοιχείο και το τελικό ζητούμενο του Γάμου, γι' αυτό πάνω από τα προικιά κάθε γυναίκα έριχνε μία μεγάλη καταπράσινη κληματόβεργα αποδεικνύοντας έτσι τους στενούς δεσμούς και τη συνέχεια των αρχαίων με τα νεότερα έθιμα. Ο λαός συντηρούσε αυτή την αδιάσπαστη συνέχεια, την οποία πολύ αργότερα ο Νικόλαος Πολίτης, πατέρας της Λαογραφίας ήρθε να εδραιώσει και επιστημονικά.

Μία γυναίκα, η πιο δυνατή συνήθως μετέφερε το σεντούκι, καλυμμένο με το ωραιότερο κεντητό κιλίμι. Το σεντούκι ήταν το μοναδικό έπιπλο που έπαιρνε η νύφη από το σπίτι του πατέρα της. Η μεταφορά της προίκας τελείωνε στο σπίτι του γαμπρού, όπου οι γυναίκες την παρέδιδαν και εισέπρατταν για τον κόπο τους από τον γαμπρό ένα

χαρτζιλίκι. Όταν ολοκληρωνόταν και αυτή η διαδικασία, τότε μόνο η νύφη έβγαζε πλέον το νυφικό της και ο Γάμος έφτανε στο τέλος του.

Μετά τον καθαυτό Γάμο και για δεκαπέντε ημέρες μετά, ακολουθούσαν κάποια έθιμα, στενά συνδεδεμένα μαζί του. Είναι παλαιά έθιμα, τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Το γεγονός αυτό κάνει ίσως πιο επιτακτική την ανάγκη να τα συμπεριλάβουμε σ' αυτό το κείμενο για να διατηρηθούν στη μνήμη των ανθρώπων.

Την Τετάρτη μετά τον Γάμο η νύφη πήγαινε στο ποτάμι για να πλύνει συνοδευόμενη από άλλες γυναίκες συγγενείς. Τότε δεν υπήρχε δίκτυο ύδρευσης, γι' αυτό οι βρύσες και τα ποτάμια ήταν στοιχεία ζωτικής σημασίας για τους ανθρώπους. Ήταν και χώροι κοινωνικών επαφών. «Πάρε τα γκιούμια κι έλα να τα μιλήσουμε (στη βρύση)», λέει το τραγούδι. Το μεσημέρι της Τετάρτης, οι στενοί συγγενείς της νύφης την επισκέπτονταν με πίτες, διότι υποτίθεται πως εκείνη την ημέρα η ίδια είχε πλύσιμο και δεν προλάβαινε να μαγειρέψει.

Την Πέμπτη η νύφη μαζί με τον γαμπρό, οι δυο τους, επισκέπτονταν το πατρικό σπίτι της νύφης και οι γονείς της τους έκαναν τραπέζι. Αυτά είναι τα γνωστά «γυρίσματα», διότι η νύφη γύριζε στο σπίτι της μάνας της. Ήταν ντυμένη με το νυφικό της, τα άσπρα, τα νυφιάτικα παπούτσια της και στο κεφάλι φορούσε μαντήλα με κοκκάκια. Το πέπλο, μετά τον Γάμο δεν το ξαναφορούσε.

Την Κυριακή, οχτώ ημέρες μετά τον Γάμο, δεχόταν στο νέο της σπίτι τους συγγενείς της, όσους ήθελαν να την επισκεφθούν, καθώς και τους βλαμάδες, φορώντας πάλι το νυφικό της. Την Κυριακή, 15 ημέρες μετά τον Γάμο, η νύφη πήγαινε στην εκκλησία και εκεί της έδιναν το καθιερωμένο λουλούδι. Επίσης, επισκεπτόταν αυτή με τη σειρά της, συνοδευόμενη από τον σύζυγό της, όλους αυτούς που την

είχαν επισκεφθεί την προηγούμενη Κυριακή. Ανταπέδιδε με λίγα λόγια. Φορούσε για τελευταία φορά το νυφικό της. Σε όλα τα σπίτια που πήγαιναν οι νεόνυμφοι, τους προσέφεραν μπομπονιέρες. Σε όλο τον Γάμο ως τώρα δεν συναντήσαμε πουθενά μπομπονιέρες. Οι μοναδικές είναι αυτές που προσφέρουν δεκαπέντε ημέρες μετά οι συγγενείς στους νεόνυμφους.

Τα βασικά έθιμα του Γάμου τελειώνουν εδώ. Η δημιουργία μιας καινούργιας οικογένειας έχει ήδη δρομολογηθεί. Το οικογενειακό δέντρο θα πετούσε σε λίγο νέα βλαστάρια, και ο κοινωνικός ιστός θα ανανεωνόταν προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχιση της ζωής, πράγμα που αποτελεί τον τελικό σκοπό κάθε ζωντανής ύπαρξης, από τους απλούστερους οργανισμούς έως τους συνθετότερους. Βέβαια οι πιο σύνθετοι οργανισμοί έχουν στο μεταξύ θέσει και άλλους στόχους στη ζωή τους, πλην της απλής αναπαραγωγής, όπως είναι η δημιουργία πολιτισμού. Όπως και αν έχει το πράγμα όμως, οι αρχέγονες επιδιώξεις των κυττάρων αποτελούν την ουσία της ζωής και η διαιώνισή της είναι το πρώτο ζητούμενο.

ΜΑΡΙΑ ΤΑΜΠΑΚΙΩΤΗ-ΣΙΜΟΥ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ-ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ Φ.Α.Τ.Α.